

Розміщуємо стенограму спогадів Стефана Банаха для Комісії Академії наук УРСР з історії Вітчизняної війни в Україні. Вони належать до серії свідчень львівських науковців, складених Комісії приблизно в один і той же час, з певною орієнтацією тематики. Бесіду вів Дмитро Васильович Гак, який певний час був секретарем Комісії. У випадку Банаха, Гака цікавили не так фашистські злочини, як політична орієнтація польської інтелігенції, її стосунок до совітів, до Люблінського та Лондонського урядів, Катиньської справи, тощо. Причому, конкретних прізвищ називати не вимагалось. Не виключено, що Комісія готувала для когось згори доповідну записку про настрої львівської інтелігенції. Як видно з контексту, у багатьох місцях Банах відповідав на питання, але самих запитань у стенограмі немає. Незрозуміло, якою мовою йшло спілкування, наскільки правильно перекладалися і записувалися відповіді.

Скоріше всього, русизми й полонізми тексту виникли при перекладі. Ми виправляємо деякі дрібні друкарські помилки.

Стенограма знаходиться в архіві ЦДАГО 166-2-51. Її фотокопія розміщена на сторінці Інтернету <http://jerzy.io.ua/album30728>.

Анатолій Плічко

СТЕНОГРАМА

запису спогадів д-ра математичних наук декана фізико-математичного факультету професора Львівського університету Степана¹ Степановича БАНАХА.

=====

Бесіду вів вчений секретар
Комісії Історії Вітчизняної війни
кандидат наук ГАК. Д.В.

Стенографувала ШЕСТОПАЛОВА Г.В.

19.9.1944 року.

Я народився 1892 р. в Кракові. Гімназію закінчив у Кракові. У Львові закінчив університет в 1920 р. і дістав титул д-ра в 1920 р., а титул проф. в 1922 р. Від 1922-1923 р. був проф. у Львівському Університеті, від 1939-1941 р. був професором і деканом на фізико-математичному факультеті в Львівському Університеті ім. Івана Франка. Від 1941-44 р. за німців працював в протитифозному інституті Вайгеля, як кормитель вошей. Зараз я знову професор і декан фізико-математичного факультету.

Через три дні по приході німці арештували кілька визначних людей науки, а саме: Бартеля, Ружевица, Ломницького, Стожека. Деяких з них заарештовано з жінками, з дітьми. Тоді я відразу зорієнтувався про відношення німців до людей.

Наукова праця була цілком неможлива в такій атмосфері. Товариські відносини поміж поодинокими людьми були дуже утруднені, бо в кожній зустрічі товаришів німці добачали підпільну роботу. Я міг тільки працювати особисто і непродуктивно. Бракувало всього: і їжі, і опалення, а найважливіше з усього, що я весь час стояв під погрозою арештувань.

Вступ до протитифозного інституту Вайгеля пояснюється тим, що там праця тривала одну годину на день і давала довідку, яка була дуже важливою для проходження по вулиці і життя у місті. Решту часу я мав змогу працювати вдома, посвятити час своїм науковим роботам. Засоби до життя були замалі, тому я мусів продавати свої речі, щоб прохарчуватися.

¹ Ми не знаємо перебігу зміни імені.

Від вересня 1941 року я був певний, що Червона Армія побідить, особливо після боїв під Москвою. А в дальшому, зимова кампанія, в якій я був певний, що Червона Армія вже мала покінчити німців, переконала мене в цілковиту перемогу. Я помилюся лише в терміні, думав що це буде скоріше.

Переконання в перемозі Червоної Армії були не тільки мої власні, а були розповсюджені в моєму оточенні, серед моєї сім'ї і знайомих. З початку цього року всі вже були певні, про те, що в цьому році безумовно Львів буде звільнений.

За часів німецького перебування Галичини та Польщі найбільше потерпіло населення Варшави, Кракова та Львова.

Перед вибухом війни польська інтелігенція була одностайно ворожо настроєна проти німців. Ніхто не чекав і не захоплювався німецькими успіхами. Відносно української інтелігенції гурток людей моїх знайомих були також переконані, як і я. А про ширші круги не можу тут сказати, але з дальшого розвитку подій видно було, що було там угруповання, яке чекало на німців.

Польська інтелігенція у Львові відносно німецької пропаганди була добре поінформована советським і англійським радіом, бо багато людей таємно слухали передачі на польській мові, по російському радіо і по лондонському радіо.

Відносно катинської справи, в короткий час по її проголошенні ми набрали переконання про неправдивість поданих фактів і доказів, що кілька людей, про котрих нам було відомо дуже добре, що вони проживають в Советському Союзі, в Америці, в Англії, німці подавали відомості нібито в Катині знайдено їх документи, начебто вони були порозстрілювані. Тоді вияснилося і це було ясно, що це був звичайний (*тут фраза уривається без крапки і наступне речення не починається з абзацу*). Згадка про ліс, який аргументував дворічне його насадження, була наявно смішною і доказувала поспішну сфабрикованість цієї затії.

Висування лондонським урядом катинської події на широку арену польська інтелігенція Львова вважала за великий блуд. Зрозуміло, що це була не одностайна думка, дехто знаходився, що вірив і цій версії, але значного впливу ця категорія людей не мала.

До Советського партизанського руху польська інтелігенція Львова ставилася дуже прихильно. Перше бомбардування Львова радянськими літаками в 1943 р. у травні місяці зустрінуто було населенням прихильно і підняло настрої населення. На другий день по бомбардуванню помітно було, що тільки серед німецького населення були сумні обличчя.

Чим ближче просувалася Червона Армія на захід, тим нетерпляче чекало населення звільнення Львова від німецьких окупантів. Серед польської інтелігенції ніхто не працював на політичній платформі з німцями. Були люди, які зближалися з німцями тільки на основі торгівлі, але цих людей польська інтелігенція засуджувала і не вступала з ними в товариські стосунки.

Різні думки висувалися відносно будуччини Польщі, а однак найімовірніша була ця і більшість її приймала, що СРСР побідить і треба буде знайти дорогу співпраці на підставі приятельських і добросусідських відношень.

Були і другі думки які базувалися на твердженні, що будьто би Радянський Союз та Німеччина через довге провадження війни так ослабиться, що при допомозі союзників відбудується нова Польща в старих границях.

Щодо утворення польської армії в Радянському Союзі, то польська інтелігенція відносилася прихильно, як до таких, що будуть виборювати Польщу.

Пізніше, в зв'язку з лондонською пропагандою, підвівся деякий розкол серед інтелігенції щодо симпатії до польської армії.

Ця частина, яка негативно ставилася до польської армії і СРСР базувалася на можливостях висунених розбудовою Польщі при допомозі альянтів.

Відносно утворення національного польського уряду в Любліні існує дві течії, з котрих найбільше і вірніше є за те, щоб прийшло порозуміння між всіма польськими різними угрупованнями і двома урядами – Люблінським і Лондонським.

Загальне переконання інтелігенції що конституція нова, друга з 1934 р. була конституцією

нав'язаною і вже від 1934 р. польська інтелігенція вважає цю конституцію трюком пілсудчиків.

Відносно пропагандування професорів Вузів на роботу політичного характеру в уряді Любліна професори не відкликувалися на заклик до переходу на політичну діяльність. Це не значить, що вони взагалі відмовилися співробітничати, але найкраще поїхали б на професорські пости.

Політика німців щодо релігії і щодо шкіл.

Всі польські школи були зачинені за виїмком чотирьохкласних. Поляки не мали доступу до жодного вищого учбового закладу, бо німці вважали, що інтелігенції польської не потрібно вчитися.

Щодо церковної політики, то німці втручалися в справи проповідів і тому багато ксьондзів потрапило до тюрми.

Приміром: з костелів св. Єлисавети і св. Миколая були взяті ксьондзи і невідомо що з ними сталося.

На вулицях міста Львова часто відбувалися облави на людей, яких забирали до праці в Німеччину і крім цього було оголошення офіційно. Особливо мобілізували молодь. Було забрано в Німеччину з м. Львова до 30 тисяч польської молоді на роботу до Райху. *[далі, на наступній сторінці, абзац повторюється].*

На вулицях міста Львова часто відбувалися облави на людей, яких забирали до праці в Німеччину і крім цього було оголошення офіційно. Особливо мобілізували молодь.

Було забрано в Німеччину з м. Львова до 25-30 тисяч польської молоді на роботу до Райху.

Вів бесіду вчений Секретар Комісії
Історії Вітчизняної Війни
Кандидат Наук

/Д.В. ГАК/

Стенографувала

/Г.В. ШЕСТОПАЛОВА/

(Підписів, як і підпису Банаха, немає. Далі не дуже розбірливо дописано від руки)

Пронумеровано 3 лист.
мол. наук. роб. Смаліус –
31 - I – 46 р.

[Мабуть це – Смаліус Галина Микитівна]